

Семінар «Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек наукових установ: від традицій до інновацій»

15 травня 2019 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбувся традиційний щорічний семінар «Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек наукових установ: від традицій до інновацій» для керівників бібліотек наукових установ НАН України. Основна мета заходу – проаналізувати діяльність бібліотек за 2018 р., визначити їх завдання і пріоритети на 2019 р., залучити провідних фахівців, науковців НБУВ до обговорення шляхів розв'язання проблемних питань сучасної бібліотечної практики. У роботі семінару взяли участь 44 працівники бібліотек наукових установ НАН України та 11 співробітників НБУВ.

Відкрила семінар генеральний директор НБУВ, член-кореспондент НАН України **Л. А. Дубровіна** виступом «Актуальні питання діяльності бібліотек на сучасному етапі». Вона поінформувала присутніх про підсумки роботи Національної академії наук України загалом і Відділення історії, філософії та права НАН України зокрема за 2018 р., окреслила завдання для академічної мережі бібліотек. Було відзначено, що на загальних зборах Відділення, виступаючи з доповіддю «Про підсумки наукової діяльності установ Відділення та перспективи розвитку фундаментальних та прикладних досліджень у галузі соціогуманітарних наук», академік-секретар Відділення В. А. Смолій багато уваги приділив науково-інформаційній діяльності, у т. ч. й бібліотечній роботі. Зокрема у його виступі йшлося про необхідність створення академічного репозитарію наукових установ за увесь період існування кожної наукової установи, про створення репозитарію академічних видань усіх наукових установ на базі НБУВ. Всю цю роботу організовуватиме Секція суспільних та гуманітарних наук.

Від імені Інформаційно-бібліотечної ради НАН України Л. А. Дубровіна вручила грамоти колективам та окремим співробітникам бібліотек за вагомі професійні здобутки у справі бібліотечно-інформаційного забезпечення та багаторічну сумлінну працю. Л. А. Дубровіна запевнила, що НБУВ як методичний центр й надалі підтримуватиме бібліотеки наукових установ НАН України.

Про підсумки роботи бібліотек наукових установ

НАН України йшлося у виступі вченого секретаря Інформаційно-бібліотечної ради **Г. І. Солоїденко** «Підсумки роботи бібліотек наукових установ НАН України за 2018 рік». Доповідка відзначила, що у 2018 р. мережа бібліотек наукових установ НАН України разом із двома науково-методичними центрами – Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського та Львівською національною науковою бібліотекою України імені В. Стефаника – налічувала 107 бібліотек. Аналізуючи багатоаспектну діяльність бібліотек мережі, вчений секретар ІБР окремо зупинилася на темі 100-літнього ювілею Національної академії наук України, наголосила на необхідності більш активної участі в організації виставок праць видатних учених установи, оформлення їх у загальнодоступних місцях. Як позитив відмітила, що деякі інститути об'єднали святкування 100-річчя НАН України з ювілеями своїх установ. Більшість колективів книгозбірень долучалися до проведення усіх урочистих заходів, зокрема, конференцій, з'їздів, зустрічей, семінарів тощо.

Г. І. Солоїденко детально охарактеризувала кадровий склад мережі академічних бібліотек. Їх штат нині налічує 188 працівників (189 – у 2017 р.). Скорочення чисельності бібліотекарів відбулося в шести інститутах, а збільшення тільки у бібліотеці Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона. Три інститути: проблем природокористування та екології; енциклопедичних досліджень; Науково-дослідний центр індустриальних проблем розвитку не мають штатних бібліотекарів, виконання їх функцій покладено на співробітників інформаційних відділів. Найбільший штат – 8 працівників – має Науково-інформаційний відділ Інституту літератури; 6 – ВНТІ Інституту історії України (бібліотеки у складі відділів); 5 – дві бібліотеки; 4 – чотири бібліотеки; по 3 мають 13 книгозбірень; по дві штатні одиниці – 36 бібліотек, по одній – 35.

Доповідка зупинилася на питанні надходжень літератури до бібліотек. Зокрема, до НБУВ за 2018 р. надійшло 92 тис. документів, до ЛННБУ ім. В. Стефаника – 32 тис. Бібліотеки мережі отримали загалом 30 тис. примірників, із них зарубіжних видань – 3,9 тис. примірників. Із 95 біб-

ліотек тільки три установи протягом року отримали понад 1000 документів. На 1.01.2019 р. загальний бібліотечний фонд Національної академії наук України становить 31,5 млн примірників, у т. ч. мережі – 8,5 млн. Присутні також отримали інформацію про склад фондів, надходження літератури за джерелами комплектування. Так, за книгообміном академічні бібліотеки загалом отримали близько 3 тис. примірників, за передплатою – 8,4 тис. і купівлею – 530 примірників, що значно менше минулорічних надходжень.

Г. І. Солоїденко значну увагу приділила питанням збереження фондів, дефіциту площ для бібліотек наукових установ. Зокрема, було відмічено, що площі бібліотечних приміщень як і раніше залишаються незмінними для 94 бібліотек мережі, за винятком бібліотеки Національного науково-природничого музею, для якої виділили додаткове приміщення, упорядковане стелажми. Доповідачка також поінформувала про аварійні ситуації, які трапилися в академічних бібліотеках. На початку 2018 р. в інститутах електродинаміки й клітинної біології та генетичної інженерії сталося залиття бібліотечних приміщень через протікання даху та руйнування трубопроводів на верхніх поверхах будівель. Щоправда, пошкодження літератури вдалося уникнути завдяки швидким діям бібліотекарів. У виступі вченого секретаря ІБР порушувалася тема перевірки фондів та оформлення її результатів, надання актів перевірки до звітів.

Г. І. Солоїденко детально охарактеризувала бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування користувачів, відзначивши зменшення кількості читачів основних груп – науковців і аспірантів, зниження показників книговидачі та відвідування, зменшення використання МБА через подорожчання поштових послуг. Водночас бібліотеки останнім часом почали більше рекламувати свою роботу, активніше розкривають склад фондів у статтях і виданнях, на сайтах установи та у Фейсбуці. Так, завідувачами бібліотек наукових установ Інституту надтвердих матеріалів було опубліковано 2 статті і бібліографічний показник; Національного ботанічного саду – статтю «Періодичні та продовжувані видання Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка 1949–2018 рр.»; Інституту зоології – видання «Природно-заповідний фонд Донецької області: бібліографічний показник» у співпраці; Інституту археології – статтю «Бібліотека майдану: шлях від революційної читальні до бібліотеки Музею Революції Гідності».

Детально аналізувався стан матеріально-технічного забезпечення бібліотек. Доповідачкою наводилися факти використання застарілої комп'ютерної техніки. На жаль її парк формується здебільшого за залишковим принципом і, в основному, не новою технікою. У 2018 р. лише дві бібліотеки отримали по одному новому комп'ютеру. Зазначалося також, що 13 бібліотек взагалі не мають комп'ютерної техніки, проблемним залишається питання програмного забезпечення, недостатнім є наповнення сторінок бібліотек на веб-сайтах установ. Останнє дослідження матеріально-технічного забезпечення бібліотек мережі показало: доступу до Інтернету не мають 18 бібліотек; тільки у 33 бібліотеках обладнано комп'ютерні робочі місця для читачів; зона Wi-Fi працює лише у двох книгозбірнях. За рівнем матеріально-технічного забезпечення інформатизації бібліотеки наукових установ НАН України суттєво відстають від провідних країн світу. А без забезпечення вітчизняним науковцям рівного доступу до інформації, наголосила на завершенні Г. І. Солоїденко, інтеграція України в європейське співтовариство неможлива.

Провідний редактор Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого **Л. А. Поперечна** поінформувала аудиторію про загальноукраїнський продукт у відкритому доступі «Українська бібліотечна енциклопедія». Доповідачка коротко зупинилася на історії створення цього електронного ресурсу, окреслила його основні цілі, представила колектив редакційної колегії, залучений до створення енциклопедії, продемонструвала пошукові можливості в Інтернеті та Фейсбуці. Також вона виокремила основну мету цього проекту – створити «Українську бібліотечну енциклопедію» як зручний для використання, інформативний, максимально актуалізований науково-довідковий ресурс, адресований не лише бібліотечним фахівцям, а й широкому колу користувачів бібліотек. На завершенні працівники бібліотек наукових установ НАН України отримали конкретні методичні рекомендації щодо написання статей для УБЕ про історію своїх бібліотек.

Завідувач відділу НБУВ **Л. В. Коновал** у своєму виступі «Електронний каталог НБУВ та інформаційний портал «Наука України: доступ до знань»: організація та можливості представлення ресурсів наукових установ» зосередилась на особливостях формулювання інформаційного запиту для електронного каталогу НБУВ. Вона наголосила на перевагах використання тематичного навіга-

тора, сервісів комплексного та розподіленого пошуку для отримання релевантніших результатів. Присутні були ознайомлені з повнотекстовими ресурсами НБУВ, зокрема, базами даних «Наукова періодика України» та «Автореферати дисертацій». Представляючи інформаційний портал «Наука України: доступ до знань», Л. В. Коновал виокремила структурні блоки порталу, особливості подання в них відомостей про наукові установи, їх бібліотеки та інформаційні ресурси. Характеризуючи створений профіль науковця, доповідачка наголосила на зручності пошуку додаткової інформації про наукові школи, родинні наукові династії України. Для постійного оновлення і розширення інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань» Л. В. Коновал закликала присутніх долучатися до його формування.

Програмою семінару було передбачено розкриття досвіду роботи з електронними ресурсами однієї із академічних бібліотек. Про це, зокрема, йшлося у виступі завідувачки бібліотекою Інституту теоретичної фізики НАН України **Н. П. Кузьменко**. Вона виокремила етапи роботи, пов'язані зі створенням електронного каталогу: постановка завдання адміністрацією установи; підходи до вибору автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС); дублювання інформації у ході роботи на ризикованому комп'ютері. Через Інтернет присутнім було продемонстровано бібліотечну сторінку на сайті установи, дуже простий пошуковий апарат авторської розробки АБІС електронного каталогу, списки нових надходжень та інші ресурси інститутської бібліотеки.

На прикладі введення прізвища засновника Інституту теоретичної фізики «Боголюбов М. М.» присутні переконалися в зручності отримання списку бібліографічних записів усіх праць відомого вченого-фізика, починаючи з 1932 р. Загальний фонд бібліотеки налічує близько 150 тис. примірників, до електронного каталогу внесено всі книжкові, періодичні видання, автореферати дисертацій та дисертації. Головний висновок Н. П. Кузьменко про важливість створення ЕК: щоденна допомога при пошуку і замовленні видань користувачами-співробітниками, пошук співпраці з віддаленими вітчизняними та зарубіжними користувачами за рахунок розкриття своїх фондів, підтримання зв'язків з іноземними бібліотеками за рахунок надсилання на їхнє прохання в е-видляді видань, натомість, отримання можливості замовити для своїх науковців необхідні публікації.

У виступі «Динаміка надходження видань наукових установ НАН України до фондів Національної бібліотеки України за 2013–2017 рр.» молодшого наукового співробітника НБУВ **Є. М. Білько** було проаналізовано стан надходження обов'язкового примірника. Вона відзначила, що аналіз надходження літератури від структур Національної академії наук України до фонду НБУВ проводиться за щорічним виданням Науково-видавничої ради НАН України «Анотований каталог книжкових видань». За даними цього каталогу, спостерігається скорочення кількісних показників випуску наукових видань: якщо у 2013 р. було видано 5,5 тис. назв, то у 2017-му вже 4,5 тис. Із них до фонду НБУВ надійшло 60–69 %. Проте збільшилася кількість наукових установ із 29 (2015 р.) до 35 (2017 р.), які в повному обсязі надсилають свої видання. Є. М. Білько позитивно оцінила співпрацю з бібліотекарями установ, які сприяють доставлянню або пересиланню обов'язкових примірників видань до НБУВ. На завершення вона звернула увагу присутніх на те, що у січні 2019 р. Наказом Державного комітету телебачення і радіомовлення України введені адміністративні стягнення за недоставлення або порушення визначених термінів доставлення обов'язкового безоплатного примірника видань, що дасть змогу покращити нинішню ситуацію.

Бібліотечні фонди академічних бібліотек більше ніж на половину складаються з періодичних видань. Так, на 1.01.2019 р. вони становили близько 4,9 млн примірників, у т. ч. іноземні – понад 2 млн примірників. Молодший науковий співробітник НБУВ **О. І. Посметна** ознайомила слухачів з новими вимогами та правилами щодо обліку періодики. Вона вказала на неузгодженість бібліотечного і бухгалтерського обліку журналів, газет, яка виникла у зв'язку зі змінами в нормативних документах бухгалтерського обліку бібліотечних фондів. Так, наказом Міністерства культури України № 1089 від 03.10.2012 р. скасовано п. 5 попереднього наказу, де зазначалося, що «документи основного фонду, крім періодичних видань, обліковуються на балансових рахунках. Вартість придбаних періодичних видань списується на видатки в період оплати». Однак, до сьогодні змін до нормативних документах стосовно бібліотечного обліку періодичних видань не внесено, вони як і раніше обліковуються тільки сумарно, і ця література не є балансовою.

З 26 квітня по 3 травня 2019 р. ІБР НАН України були організовані курси підвищення кваліфікації

для бібліотекарів мережі наукових установ та НБУВ на базі Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ННСГБ) НААН України. Їх пройшли керівники бібліотек інститутів електрозварювання та органічної хімії. Завідувачка бібліотеки Інституту електрозварювання **С. В. Іваненко** у своєму виступі поінформувала присутніх про широке коло сучасних бібліотекознавчих питань, які розглядалися на заняттях. Крім того, для слухачів організувалися виїзні заняття до Книжкової палати України імені Івана Федорова, Національної історичної бібліотеки України для ознайомлення з їх роботою та відпрацювання лекційних занять на практиці. На завершальній стадії навчання було проведено тестування, кожен готував і захищав реферат з обраної бібліотечної теми. Усім були видані свідоцтва про успішне завершення курсів з підвищення кваліфікації.

Підбиваючи підсумки роботи семінару, Г. І. Солоїденко зазначила, що проведений захід дав змогу обговорити широке коло питань актуальних проблем діяльності сучасної бібліотеки, ознайомитися з досвідом роботи та новими технологіями, пропонуваними бібліотекарям для спільного розроблення та використання. Звертаючись до керівників бібліотек, Г. І. Солоїденко наголосила на тому, що у нинішній складній ситуації бібліотеки зобов'язані чітко організувати свою роботу, ефективно використовувати всі наявні ресурси, максимально поглиблювати міжбібліотечну співпрацю.

Під час роботи семінару кожен із його учасників мав можливість взяти участь у обговоренні порушених питань, поділитися власним досвідом, поспілкуватися з колегами.

Олена Полякова,
головний бібліотекар НБУВ